

הַגְּלִיּוֹן עֲלוֹן מַחֲזוֹ הַצִּפּוֹן שֶׁל הַמוֹעֵצָה לְשִׁמּוֹר אֶתְרֵי מוֹרֶשֶׁת בִּישְׂרָאֵל

יוצא לאור על ידי ועדות הגליל העליון והתחתון ואזור העמקים
גיליון מספר 33, סיון תשע"א, יוני 2011

המכללה האקדמית גליל מערבי

עם הגליון

כוחותיו של רומל שנה לאחר מכן. לא רק שהמלחמה באירופה בראשית אותו עשור ניתקה את היישוב מבני משפחה, משורשים תרבותיים ולעיתים גם מתמיכה כלכלית, ועוררה חרדה גדולה, אלא שהוא נאלץ גם להתמודד עם האיום הגובר על קיומו שלו. על אווירת אותם ימים נכתב ב-9.7.1942 ביומן קיבוץ יגור: "קיים ויכוח בתוך היישוב כולו ובתוך צבור-הפועלים על הדרך שבה ננקוט במקרה של חדירת הפולש לארצנו. ... האם עלינו לנהל מלחמה בפולש עד הסוף, במשמעותם הפשוטה של המלים האלה, או ללכת בדרך של כניעה, אשר הודות לה אולי נציל משהו. הדעה השוררת במועצה [מועצת הקיבוץ המאוחד] היא ... עמידה עד הסוף". על ההכנות לפלישה, על ביטוי התרבותי ועל אפשרויות שזימן המצב – בכתבותיהם של ירח טל, עופר גביש וגדעון גלעדי, בהמשך הגליון. קריאה מהנה.

מירב גרץ-רוגן

על גבעה הסמוכה למושבה קרה בשנות העשרים מקרה בלתי נעים, כמסופר בשיר "אבינועם בחור כארז": בן האיכר, הוא בן המוכתר, התאהב בחלוצה. ומה בלתי נעים במקרה? הנה הבעייתיות: "אבינועם, בחור כארז / יש לו כרם גם פרדס / יש לו דודה באמריקה / כסף תשלח כל עת ועת", ואילו אהובתו, רחל, אמנם יפה כשולמית ותלתליה שחורים משחור, "אך הצרה שהיא חלוצה / חלוצה מגדוד העבודה".
נוכרת בשיר, הרומז לטינה ההיסטורית שבין אנשי העלייה הראשונה לצעירי העליות השנייה והשלישית, כשקראתי את דבריה של רות ארבל בהמשך העמוד. היא כותבת על השפעתה של הטינה הזו על היחס לעלייה הראשונה בדברי ימינו, ומבקרת את שליטתם של בעלי ההגמוניה התרבותית דאז גם בהיסטוריה. הדברים יעוררו בוודאי התייחסויות, ונשמח לפרסמן כאן בעתיד. בעוד נושא חשוב עוסק הפעם "הגלילה" - ההכנות לאפשרות של פלישת צבא וישי דרך סוריה באביב 1941, והחשש מכיבוש הארץ מדרום בידי

לא הכל התחיל בעלייה השנייה ונגמר בשלישית רות ארבל

השיח הרווח קובע שהעליות השנייה והשלישית הן האחראיות לתחיית הציונות, כאילו למה שהיה לפנין ואחריהן אין כל חשיבות

חוזרים ומדפדים בתוך קמצי העלים הללו [עיתונות העלייה הראשונה] ואנו מתחילים לרחוש להם רחשי תודה עמוקים. מתוך העניינים הקוריוזיים... מתוך המליצות ושברי הפסוקים - ניבטים אלינו פני חלוצי המפעל היישובי העתיד לבוא, חלוצי החלום המדיני, **חלוצי ההבראה הכלכלית, חלוצי ההשתוקקות לקרקע...**
אך הדברים נפלו כנראה על אזנים אטומות, ו"שטיפת המוח" נמשכת עד היום: הכל התחיל בעלייה השנייה ונגמר בשלישית, ומי שלא סלל את כביש צמח-טבריה - תרומתו אינה תרומה. "הם היו קפיטליסטים שבאו לנצל את הפועל הערבי", הסביר לי על העלייה הראשונה צעיר נבון, חניך קיבוץ השומר הצעיר. רק לפני זמן קצר שמענו שוב על מפלגת העבודה - "המפלגה שבנתה

בגליון מספר 31 של "הגלילה", מדצמבר 2010, התפרסמו כתבותיהן של רחל בצר ורוני גיל-פלמוני על אום ג'וני ושחזורה. אתר זה מיצג אכן את תחילת ההתיישבות בעמקים ואת ראשית התנועה הקיבוצית, שתרומתה ליישוב ולמדינה גדולה, אך בין זכויותיה הרבות של התנועה דווקא לא ניתן למנות את ה"מקום [ה]ראשוני בתחייה הציונית".

"פזמון חוזר" - גם בימינו אלה - קובע כי העליות השנייה והשלישית הן האחראיות לתחיית הציונות, ושמעשיהן הם המשמעותיים ביותר בבניין הארץ. כאילו למה שהיה לפנין ואחריהן אין כל חשיבות. אך עצם השם "עלייה שנייה" מעיד על ה"ראשונה" שקדמה לה, ועם כל הבעייתיות של המפגש בין השתיים - לאן באו

בסוציאליזם: העלייה הרביעית שתרמה רבות לבניית הערים ולפיתוח התעשייה, נתנה עבודה לאלפי פועלים וסיפקה את התצרוכת המקומית; העלייה החמישית מגרמניה, שתרומתה לרפואה, למדע ולתרבות היא עצומה; ומה עם אלפי העולים שהקימו מושבים אחרי קום המדינה? "אותם ישבו" - אומרים בזלזול. כן, ישבו, אך יש לזכור שרובם היו עירוניים, לא צעירים, שהפכו לאיכרים, הפריחו את הנגב ושמרו על הגבול הארוך של פרוזדור ירושלים בפני מסתננים. האם גם הם לא בנו את המדינה? ומה באשר לתרומתן של שאר העליות במשך השנים, ביניהן אלה האחרונות מרוסיה ומאתיופיה?

הגיעה העת שנתנער מעיוות זה, ונזכור שלא הכל התחיל בעלייה השנייה ונגמר בשלישית.

רות ארבל מתגוררת בכרמי יוסף.

חלוצי העלייה השנייה: איפה למדו לאחוז בטוריה ובמזמרה, בקלשון וברתמה? היכן התארגנו הקבוצות שיצאו להתיישבות? ה"קומונה החדרתית" שעלתה לאום ג'וני לא הייתה יחידה. קומונות כאלה התקיימו בפאתי מושבות רבות, ומהן יצאו חלוצי העלייה השנייה להתיישבות עצמאית.

היטיב לבטא זאת מי שנאמן ודאי על כולנו - ברל כצנלסון (במאמרו "קודמי קודמינו" מ-1935): "...אנחנו

בעמק הירדן מובילה המועצה לשימור את התכנון והביצוע הקרוב של מתחם הרכבת ההיסטורית **בצמח**. המבנים יהיו חלק מהמתחם של מכללת עמק הירדן, ובקרבת מקום מלווה המועצה תכנית למוזיאון "קסם על ים כנרת" במצודת המשטרה הבריטית של צמח.

בעמקים: בגשר הישנה נערך תכנון לשיחזור בית הילדים; **בבית לחם הגלילית** מתגבש התכנון להשמת המבנים הטמפלריים הצמודים למגדל המים; **בנהלל** מתוכנן לאחד שני מבנים של האדריכלית לוטה כהן בבית הספר ויצ"ו; **בכנף 2 ברמת דוד** מתבצעות עבודות לשיקום מבנה הטייסת ההיסטורית.

בקריית טבעון נערך לאחרונה יום העיון "מגדלי המים - מבטים חדשים", לאחר פתיחתו מחדש של מגדל המים המקומי והשמשתו כאתר לתערוכות. האדריכל נועם אוסטרליץ הציג את תכניתו לשימור המרחב הנופי ביישוב. המועצה לשימור תומכת בתכנית, שיש בה חידוש והרחבה של תפישת השימור - משימור של מונומנטים בודדים אל מרחב נופי ללא מונומנטים אך עם מרכיבים ייחודיים המהווים את "רוח המקום". תפיסה שימורית זו דומה מאוד לתפיסה הנהגת בקיבוצים - גם שם הדגשים הנופיים חשובים לא פחות מהמבנים האדריכליים.

בקיבוץ זה. נספחי השימור של תכניות המתאר הם מהאמצעים החשובים ביותר שיש לנו להעלות מידע על אתרים ומרקמים היסטוריים, לצד הטמעתם בתכניות הסטוטוריות. לאחרונה דרשנו לערוך סקר שימור וללוות תכניות המתגבשות למטולה, אילניה, רשפים, אפיקים, כפר רופין ושלוחות.

באזור הגליל העליון צפוי להתקיים ב-29 ביוני **מושב של המועצה לשימור בכנס מחקרי הגליל של המכללה האקדמית תל-חי**, בו יוצגו שיקום הסנדלריה והסקר על הרחוב הראשון **באילת השחר**, עבודה על ההיבטים האדריכליים במושב **משמר הירדן** שחרבה, שם עובדת המועצה על אתר ההנצחה, וכן **תכנית השימור האזורית של המועצה האזורית גליל עליון**, שמובילים מהנדס המועצה אורי אמיר ואמנון ליון, בליווי המועצה לשימור. תודתנו נתונה לפרופ' חיים גורן, ממארגני הכנס, על יוזמתו לקיום המושב.

בטבריה אנו פועלים בשני נושאים: עבודות השימור בבית הכנסת "הסניור" ובמתחם המגורים ההיסטוריים הצמוד לו, וליווי מקצועי של ועדת הבנייה העירונית בדיון בבקשות להיתרי עבודה במבנים היסטוריים בעיר.

פרויקט רכבת העמק ממשיך להעסיקנו לקראת ביצועו המתקרב; כפי שכתב כאן בעבר, שתי הבעיות העיקריות בפרויקט הן הכוונה ההרס כמה מעבירי מים מקושטים מאבן במסגרת בניית סוללה חדשה למסילה, וכן התוכנית לשימוש מנהלתי בלבד במתחם התחנה ההיסטורית של בית שאן, באופן שלא יאפשר החייאה של המקום וביקור בו. המועצה לשימור מנהלת מאבק בנושאים אלה ועובדת גם על תכניות חלופיות שישקפו עקרונות של שימור וניצול האלמנטים הללו.

באזור הגלבוש תומכת המועצה לשימור בפרויקט שימור ייחודי **בקיבוץ יזרעאל**, שם הוחלט לשקם את חדר האוכל הישן והנטוש - מבנה עץ גדול שבנתה "סולל בונה" בתחילת שנות החמישים בלב הקיבוץ, ולהפכו לאולם ציבורי רב-תכליתי. הקיבוץ יזם ומימן את רוב העבודה, ועל כך נתונה לו הערכתנו. במיוחד ראוי לציון החבר דניאל הרפז, שהשקיע במבנה שעות עבודה רבות.

במסגרת הכנת **תכנית המתאר לקיבוץ תל יוסף** דרשה המועצה לשימור שיוכן סקר היסטורי. בימים אלה אנו עובדים על הטמעת הערכים השימוריים שעלו ממנו, כדי שלא תהיה פגיעה בציונים ההיסטוריים והאדריכליים הרבים שיש

משטרת טגארט בצלאל רינת

מסע אישי בעקבות הספר **הטגארט** מאת גד קרויזר, הוצאת המועצה לשימור אתרי מורשת בישראל, 2010

אופיינית, כזאת שעוד התקיימה בימים ההם. אם נחזור לאותם ספרוני מחתרת של הילדות - מבני המשטרה מתוארים בהם כסמל השלטון הזה, המקום שממנו יוצאים כוחותיו לעצור את לוחמי המחתרת ושבין כתליו נחקרים ונעצרים מי שנתפשו. וכמובן - הם מוזכרים באותם ספרים גם כמטרה לפעולות איבה.

רבים מהקרבות המכריעים של תש"ח התחוללו בצילם ובתוכם של מבני המשטרה, שהיו נקודות שליטה חשובות במרחבי הארץ הנתונה בעימות. בשוך הקרבות אימצה משטרת ישראל את רוב המבנים האלה והם הפכו למעין לוגו של משטרת המדינה הצעירה, לטוב ולרע.

היום, מתוך ניסיון לשנות תדמית ולהתאים את עבודת המשטרה לתנאים הנדרשים ממוסד ציבורי - יש נכונות להסב מבני משטרה רבים לשימושים שונים ולבנות למשטרות המקומיות תחנות מודרניות.

מבני הטגארטים עצמם לא יהרסו, אלא יוסבו לשימושים שונים. חלקם יוקדש בוודאי לסיפור המציאות שהביאה לבנייתם לפני יותר משבעים שנה. הספר שלפנינו עוסק בעיקר בשיקולים שהובילו לבניית המשטרות, כחלק ממדיניות השלטון נגד המרד הערבי שהתחולל אז בארץ. הוא דן בנפשות שהובילו את המהלך הזה, בצורת החשיבה שלהן ובפטרונות הארגוניים שהנהיגו כדי לשלוט, בעזרת כוח צבאי מוגבל ותשתית מבנית מצומצמת, במתרחש בארץ.

לטעמי, כאדריכל, חסר בספר פירוט אדריכלי פרוגרמטי, טכנולוגי ועיצובי, של מבני המשטרה לדגמיהם השונים. כן חסרה סקירה של תפקידם במלחמות השונות, בעיקר בתש"ח אבל גם בפעולות התגמול. כל אלה הם בבחינת כפפה המונחת לפתחנו, וכל מי שהנושא קרוב לליבו מוזמן להרימה, לחקור ולכתוב.

האדריכל בצלאל רינת מנהל את משרד התכנון "בראשית" בקיבוץ עין הנצי"ב וחבר מערכת "הגלילה". לאחרונה הכין את תיק התייעוד של מבנה המשטרה בצמח.

אבא ז"ל היה בית"רי - לא מהכדורגל אלא מתנועת הנוער בפולין. מדים, הדר וציננות. רק לאחר שנים רבות נודע לי שאחרי עלותו ארצה היה חבר באצ"ל ואף נכלא לתקופת מה בלטרון.

בביתנו היו ספרי מחתרת רוב, עוד מהימים שלא אהבו להזכיר את האצ"ל והלח"י בציבור. בהיותי דרדק בלעתי אותם בשקיקה ומהם למדתי לשנוא את הכובש הזר - זה שכבר מזמן לא היה כאן, שהאימפריה שלו שקעה ואיננה ושהיא עצמה מסתגרת לו באייו המרוחקים ולא ממש מעוניין לשחק איתנו בשוטרים וגנבים.

עברו שנים, סיימתי את לימודי בטכניון והתחלתי במסע התודעות לאדריכלות הארץ-ישראלית. למדתי להעריך את אותן שלושים שנות מנדט בריטי בארץ, לפחות בזכות תרומתן האדירה לסביבה הבנויה. בין הספרים הרבים שטרם נכתבו על תקופה זו, לא נכתב למשל ספר על

האדריכלות הארץ-ישראלית בתקופות שאינן כלולות בלימודי הבגרות. טרם נכתב גם, לצערי, על תרומת השלטון הבריטי לתכנון בארץ - חוקי בנייה, תכנון מקרו ומבנים ממשלתיים שונים - כולל למשל מחנות צבאיים, שמטבע הדברים חשופים פחות לעין המתבונן ולכוונות המשמר.

ספרו החדש של גד קרויזר על משטרות הטגארט בארץ עוסק בגזרה צרה אך משמעותית ביותר של אדריכלות השלטון הבריטי כאן, והארה צנועה וראשונה זו במורכת מאד וראוי שיהיה לה המשך. מבני המשטרה המכונים כך קרויים על שם האיש שהגה ותכנן אותם, והציבם בעשרות נקודות מפתח בארץ. הם מהווים נקודות ציון חשובות בנוף העירוני והכפרי, וגם בסתם שטחים פתוחים. המבנים תוכננו בצניעות, ללא יומרה למשוך תשומת לב או לשרד עוצמה ואדנות באמצעות פאר מוחצן. הם פונקציונליים ופשוטי קו, לפי מיטב המסורת המודרניסטית-סגפנית. ועם זאת - במיקומם בנוף, בפרפורציות שבין שטח לגובה, במבנה הכללי ובסדר התכנוני-מבני שלהם - הם משדרים את מה שעליהם לשדר: סדר, כוח מרוסן, בטחון עצמי ויעילות בריטית

תוכנית שנתית

התחלנו בבניית תוכנית הפעילות לשנת העבודה תשע"ב. כמדי שנה יתרכז חלק מהפעילות במחוזות, כשברמה הארצית יתקיימו פעילויות למגוון של אוכלוסיות יעד. אתם מוזמנים לשוחח עם אורי וענת במחוז הצפון, ולהציע הצעות ויוזמות העשרה.

עמותת המועצה לשימור

עמותת המועצה התכנסה בסוף מאי 2011 לאישור המאזן לשנת 2010. אנו פועלים כעת לחיזוק העמותה ולגיוס חברים חדשים, ובודקים אפשרות להקמת חוג ידידים ונאמנים להרחבת הפעילות. אין ספק שהגדלת הציבור המעורב תחזק את המועצה בטיפול בנשאים הרבים העומדים בפניה, שעיקרם אכיפת השימור הפיזי והגדלת המודעות הציבורית ומודעותם של מקבלי ההחלטות. גוף גדול - אמירתו חזקה ומשמעותית יותר.

אתרים פתוחים ביום העצמאות תשע"א

אני מבקש לציין במיוחד יוזמה משותפת של משרד התרבות והספורט והמועצה לשימור אתרים: בעזרת שרת התרבות והספורט, ח"כ לימור לבנת, ומנכ"ל משרדה אורלי פרומן, נפתחו ביום העצמאות 63 אתרי ביקור מראשית ההתיישבות לקהל הרחב, ללא תשלום. "צונאמי" חיובי כזה לא חוו האתרים (ואנחנו) מעולם - 70,200 מבקרים במהלך אותו יום, כשלחלקם זהו ביקור ראשון. אנו נערכים לקיום מפעל זה גם בשנה הבאה. אנו עומדים לרשותכם ומעוניינים מאד בדעתכם וברעיונותיכם.

שלכם,

עמרי שלמון

לקוראי "הגלילה" ולנאמני העיתון היקרים, סדר היום של המועצה עמוס כתמיד במגוון של יוזמות ומפעלים, שלצדם פעולות שוטפות של הנחלת המורשת לציבור הרחב. שבוע שימור האתרים תשע"א, שהתקיים לאחרונה, כלל שפע של סיורים, ימי עיון, אירועים, ימי "בתים מבפנים" בתל אביב וערב הוקרה למתנדבים. הערב המרגש הזה, עם עשרות המשתתפים, קטעי השירה והסיפורים, היה רקע נפלא למעמד הענקת "אות ההוקרה למתנדב", שיתקיים מעתה מדי שנה. כאן המקום לציין בהערכה את חברנו עלי כהן, בן שדה יעקב, מפעיליה הוותיקים של המועצה בצפון וחבר מערכת "הגלילה", שהיה בין הזוכים באות. אנו מברכים אותו מקרב לב.

מערך המתנדבים

בכוונתנו לבנות מערך מקצועי של מתנדבים ונאמנים במועצה. לשם כך נגייס אדם שיקים מנגנון יעיל, ישמור על הקשר עם מתנדבי השטח, יקיים הכשרות וכינוסים, יפיק חומר רקע וייתן מענה למגוון רחב של צרכים: הדרכות באתרים, סיוע לארכיונאים, ריכוז מתנדבים למאבקים והפגנות - וזו רק רשימה חלקית.

במדינות רבות בעולם המערבי אפשר לפגוש במתנדבים התורמים את חלקם במוזיאונים ובאתרים. המתנדבים הם חלק מהותי גם מעבודתנו, ואני מקווה שנצליח להקים מערך איתן שישתף רבים בפעולה הציבורית המורכבת והערכית שלנו. הנושא הועלה על ידינו גם בממשלה, ונראה שמצאנו שם אוזן קשבת ואף התקבלו החלטות שיסייעו לנו לבצע את המהלך.

מקור: ארכיון בית ז'בוטינסקי

פלוגת בית"ר בראש פינה בשנות השלושים

מחדף הספרים שלי

ראש פנה בת מאה eifel - תר"ח-תשס"ח, עורך: חיים גורן (ועמו רבים וטובים), הוצאת המועצה המקומית ראש פינה

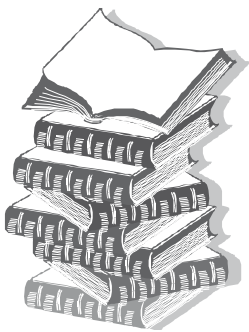
המועצה המקומית ראש פנה הוציאה לאור מהדורה מחדשת ומורחבת של הספר "ראש פנה בת מאה" שיצא לפני כשלושים שנה. הוא בנוי משישה פרקים כרונולוגיים: גיא אוני - 1878-1882; שנים ראשונות בחסות הברון - 1882-1900; עם יק"א-פיק"א - 1900-1914; מלחמת העולם הראשונה - 1914-1918; שנות המנדט הבריטי - 1918-1948; במדינת ישראל - 1948-2008. כאיש הצפון, ובמיוחד כחבר קיבוץ מחניים, מצאתי בספר עניין רב, ולצד אירועים מוכרים גיליתי בו גם מקרים לא ידועים ובעיקר - תיאור רצוף ושוטף של התפתחות המושבה לאורך כל שנותיה. יש בספר גם עיסוק רחב באזור הגליל כולו, מה שמרחיב את היריעה ומאפשר יצירת הקשרים היסטוריים ותרבותיים.

בפרקי הראשונים של הספר יש חומר רב על הקשיים וחיי היום-יום של התושבים - השכנות עם ערביי ג'עוני הסמוכה ועם ערביי הסביבה בכלל, בעיות ביטחון, מים, כלכלה וחקלאות, פיתוח התרבות וחיי החברה ונושאים דתיים. פרט מעניין הוא הוויכוח שהתנהל בשנים הראשונות על איכות בית הספר במושבה, עליה נטען כי היא גבוהה מדי לצרכי איכרים פשוטים. היו שחששו כי השכלה טובה תוציא את בני המושבה החוצה, לחפש להם עולמות אחרים ואתגרים נוספים, ודילמה זו הוסיפה ללוות את ראש פנה ואת שאר מושבות הארץ גם בשנים הבאות.

לגורם הבית"רי יש חלק בולט בספר. אנשי התנועה הגיעו לראש פנה בתקופת המנדט והשתלבו בעבודה בה, בשמירה ובחיי היום יום. למושבה יש מקום חשוב בהיסטוריה של התנועה, והקשר בין השתיים נשמר גם בימי המדינה.

לטעמי - חלקו האחרון של הספר, העוסק בשנות המדינה, מאכזב מעט בגלל קיצורו, וראוי היה להקצות מקום נרחב יותר להתפתחותה המרשימה של המושבה בעשרות השנים האחרונות. ועם זאת - זה ספר חשוב ומעניין, שגם ערוך ומעוצב בצורה יפה, והוא מומלץ מאד.

יוני גדעוני

הדאגה מפלישה גרמנית מצפון ומדרום בשנים 1940-1942 נתנה את אותותיה בזמר העברי, אך לא בעוצמה שלה אפשר היה לצפות

פרוח / והרחוב בטנבור לא חדל מטפוח". עלי אלון ויריב בן אהרן סבורים שהיצירה כולה "...נתנה ביטוי... למכות הנוראות ולחרדות האימויות מפני חורבן טוטלי של הישוב העברי בארץ-ישראל". חיים גורי כתב על משל העיר הנופלת (מצוטט אצל אלון ובן אהרן): "מישהו ראה בכך חזיון בלהות של מצדה, עוד מצדה אחת. העיר הנופלת היא המצב הישראלי, היא חיים על קו הקץ".

שיר נוסף של אלתרמן, שיש המוצאים בו דאגה מתוצאות הקרבות באל-עלמין, הוא "הנה תמו יום קרב וערבו" ממאי 1943. עופר רגב, היסטוריון ומדריך טיולים, סבור שהשיר, המתאר את נפילת בית שאול, מבטא חשש

במאי 1940 נכנעה צרפת לגרמניה ובהנהגת פטן ולוואל הצטרפה למבצעי מדיניותה. כאן בארץ, הייתה משמעות הדבר שמצפון, מאזור המנדט הצרפתי בסוריה ולבנון, עלולה להפתח עלינו רעה.

כשדנים בשירים שנכתבו בארץ באותם ימים או על אותם ימים, יש להתייחס גם לאיום השני שהלך והחמיר מדרום. במהלך שנת 1941 ובראשית 1942 התקדמו הגרמנים בחזית צפון אפריקה, והחשש בארץ הלך וגבר. הדאגה הכפולה הזו נתנה את אותותיה בזמר העברי, אך לא בעוצמה שלה אפשר היה לצפות. יש לכך, לדעת, כמה הסברים, והעיקרי שבהם הוא שהידיעות על השואה והמאבק על המדינה שברך תפסו אז את עיקר תשומת הלב

מקור: אוצר תמונות הפלמ"ח

אימון של הפלמ"ח בהר הכרמל עם מדריך בריטי

מנפילת הבית השלישי בארץ. אלתרמן כבר כתב כאן את דברי הנחמה שלאחר החורבן: "שבע יקום העם / אם עלי אדמתו יובס", וגם: "את המלך פקד הדין / אך יורש לו יקום עד עת / כי עלי אדמתו השעין / את חרבו שעליה מת". אני רואה כאן המשך למשפט שכתב כבר ב-1938 "אין עם אשר יסוג מחפירות חייו" (זמר הפלוגות). השיר הולחן על ידי מרדכי זעירא והוא מהמאוחרים בלחניו, משנת 1960.

השיר הידוע ביותר המזכיר את שני האימים הוא "רבותי ההיסטוריה חוזרת" של חיים חפר (בלחנו של שמואל פרשקו ששרה יפה ירקוני), הסוקר במבט לאחור את העשור של שנות הארבעים ומתייחס למאורעות המשמעותיים לאורכו. השיר עוסק בהכנות הבריטיות לסכנה, בפיוץ גשרוני כבישים ומעבירי מים, ובחיתוך קווי חשמל וטלפון. מי שהובילו את הבריטים בשבילי לבנון וסוריה היו, בין השאר, סירי הפלמ"ח, ביניהם מאיר דוידסון, יצחק רבין ומשה דיין, שהונצחו במשפט "עוד נזכור תחת גשם עופרת / איך בסוריה צעד הפלמ"ח". כן מזכיר השיר את החזית השנייה - "אֶל-עֶלְמִין, אֶף אוֹתָךְ לא נִשְׁכַּח / עַתְּ אֶל שְׂדוֹת הַדְּרוֹם הַרְחֵבִים / אֶל הַקֶּבֶב פְּלוֹגוֹת נִשְׁלַחַח / עִם מְקוֹלוֹת פְּתִילִיף לְרוֹבִים".

אלה השירים המעטים העוסקים בחששות לפלישה גרמנית מצפון או ממערב. כששאלתי את מרדכי נאור מדוע אין עוד שירים על התקופה ועל תוכנית "מצדה", ענה: "רק מעטים ידעו על התוכנית, ומי שידעו לא כתבו עליה מטעמי סודיות. יש הטוענים (ההיסטוריון יואב גלבר, למשל) שכלל לא היתה תכנית כזו, ובאשר לאלתרמן, הוא לא כתב על כך כי האמין שאין סכנה אמיתית להגעת הגרמנים לארץ".

מכל השורות והשירים, אין ספק שתמיד נזכור איך תחת גשם עופרת, בסוריה (ולבנון) צעד הפלמ"ח.

עפר גביש הוא חוקר סיפורי זמר עברי, מרצה בשילוב שירים ומנחה טיולים מזמרים.

של הרחוב הארצישראלי ומשורריו. אחת מהיוזמות להתמודדות עם האיום הכפול, ששיערתי שיהיה לה ביטוי בזמר, הייתה "תוכנית מצדה" - תוכנית ההתבצרות ביערות הכרמל "עד הכדור האחרון", אך אפילו לה לא מצאתי כל אזכור שירי, וגם לזאת חיפשתי תשובה.

אתחיל בשירים שנכתבו בתקופה ההיא ולא הולחנו, ובמיוחד בשירת האקטואליה של נתן אלתרמן. בתקופה האמורה פרסם אלתרמן את שירי השעה שלו בטורו "רגעים" בעיתון "הארץ" (לפני שעבר ל"דבר" ב-1943 והחל בפרסום "הטור השביעי"), ובבמות נוספות. כמה מהם עסקו בנעשה במדבר המערבי, אך ככלל ניתן לומר שהמשורר לא התרגש במיוחד מסכנה זו. לפי חוקר שירתו, מרדכי נאור, היה אלתרמן "אופטימיסט חסר תקנה" וכתב אז שיר אחר שיר שבהם ניבא את תבוסת הצורה. הוא לעג למפקדי צבא גרמניה, בז להמנון הגרמני והילל גילויי גבורה כמו זה של הגנרל הצרפתי קניג, שסירב להצעת הכניעה של רומל: "זו התשובה דברי קניג הביעו, ישקני רומל מנשיקות פיהו" (מתוך השיר "תשובת הגנרל קניג").

ובכל זאת, בכמה שירים הביע אלתרמן דאגה או לפחות התייחסות רצינית לאיום. בספרו "שמחת עניים" מ-1941, לפני הקרבות במדבר המערבי, בשיר "נופלת עיר", כתב: "אשרי הנצורים", וגם "אולי פעם באלף שנה, יש למותנו שחר". השיר "אמרה חרב הנצורים", שפורסם ב-1943, הוא שיחה בין חייל נצור לחרב שבידו, האומרת לו בין השאר: "ואני שוקטה ויחידה / ואני האמון והרוגע / ובידך לא ארעד רעדה / עת אל קיר אחרון ניסוגה" וגם: "הן לשווא כיסה דם את עיני / הן מראש ביד מוות הושגנו / הן כמוך ראיתי אני / כי אל קרב אין תקווה חרגנו" (תודה לאורי הייטנר שהאיר את עיני ביחס לשיר זה).

ב"שמחת עניים" נמצא גם השיר "הטנבור", שהולחן בהמשך על ידי גיל אלדמע: "הרחוב הגדול בטנבור הגדול / טפח, טפח כל ימות החול / חורף הגיע וקיץ הלך / והרחוב הגדול בטנבור טפח / עלמות ושווקים פרחו

אנשי הקיבוץ טענו שהפרדות המתות בשדות הקרב הנטושים יגרמו להתפרצות מגיפות, וכך ניתן להם להיכנס ללבנון כדי לטפל בדבר, ובינתיים לאסוף כמויות גדולות של נשק שלל צרפתי

נשק צרפתי בסליק של כפר גלעדי

הפלישה לסוריה ולבנון הייתה פעולה בריטית נגד שלטון וישי, והיו לה מטרות שלא כאן המקום לפרט. סוריה ולבנון היו בשלטון מנדט צרפתי, אך חשוב להזכיר כאן שחיילי שני הצדדים - גם הצרפתי וגם הבריטי - לא היו בדיוק אנגלים וצרפתים. הבריטים הביאו לקרבות אלפי חיילים אוסטרלים וקצת הודים, והצרפתים הביאו חיילים מסנגאל ומלגיון הזרים. אלה גם אלה לא ששו להילחם בקרב לא להם, ולפי עדויות ותיקינו נהגו למהר ולסיים תקריות אש, כשהם מותירים בשטח שלל רב. על השלל הזה עטו אנשי כפר גלעדי, אבירי הסליקים, ואספו ממנו ככל שהשיגה ידם. רק החלו קולות ירי להישמע, ומיד נכנסו חברינו לכוננות ויצאו לכיוון הגבול. התושבים הערבים של הסביבה, בעיקר הבדואים, שהכירו את האובססיה של אנשי הקיבוץ, ערמו באוהליהם מקלעים וציוד צבאי נטוש והמתינו לוותיקי "השומר", דוברי הערבית, שיבואו לקנותם.

התמלא המחסן של שימעל'ה בדלק, והסליקים בכמויות גדולות של נשק צרפתי איכותי, שרובו הועבר למחסני ההגנה בחיפה בשיטות שעוד נספר עליהן ב"הגלילה". עד היום ניתן לראות בסליק של כפר גלעדי מרגמות 60 מ"מ, רובים צרפתיים, מקלעי "שטו" ו"הוצ'קס", ועוד. הגדיל לעשות גרישה שנקמן, שפעל בהמשך ב"עלייה ב" ובמוסד והקים את מחצבות כפר גלעדי, שלא חזר מלבנון בלי משאית מלאה בנשק. "צריך לעבוד במשטאבים [הקפים] גדולים", הכריז. כך הצליח היישוב העברי הצמא לנשק איכותי לנצל לצרכיו את המאבק בין המעצמות, למלא את מחסני הנשק של ההגנה ולהשביחם.

גדעון גלעדי מכפר גלעדי מנהל את מחצבות כפר גלעדי, חבר מערכת "הגלילה".

תחמושת צרפתית או בריטית. האוסטרלים גם התארחו בערבים במשק, והם זכורים לטוב. אבל אז הביא מנחם קלה, בן ראש פינה שנשא את שרה מכפר גלעדי ודיבר ערבית טובה ואנגלית, ידיעות על כמויות שלל אדירות בלבנון, בשדות הקרב העזובים של הצרפתים.

אך כיצד מגיעים אל השלל הזה? הלך מנחם למפקד הבריטי של האזור וטען שהתושבים חוששים מהתפרצות מגיפות, בגלל אלפי הפרדות המוטלות מתות בשטח ונרקבות. "כולנו - אתם ואנחנו - נמות כאן ממחלות" התריע מנחם. כשנשאל מה הוא מציע, התנדבו אנשי כפר גלעדי להיכנס ללבנון באישור בריטי, עם טנדר עמוס בפחי בנזין לשריפת הפגרים. מדי ערב חזר הטנדר עם הבנזין ועם שפע של שלל משטח ההפקר. כך

על החיילים האוסטרלים נהגו לומר שמעניינים אותם רק הריקודים בחדר האוכל, בנות הקיבוץ היפות והחלב הטרי שכה אהבו, בהיות רובם בני חוות חקלאיות. על החיילים הסנגלים וחיילי לגיון הזרים אמרו שכל מה שחשוב להם הם המשכורת בעתה, המזון המסודר, ובעיקר - להישאר בחיים... אך למרות כל זאת הצטיינו קרבות הפלישה לסוריה וללבנון דווקא בלחימה עיקשת של שני הצדדים, עד לניצחון הבריטי.

ובינתיים - בכפר גלעדי תכננו את מבצע איסוף הנשק הגדול. ההתחלה הייתה בחורשת האקליפטוסים שמול חצר תל-חי, שם התמקמו

בעין המצלמה של סרג'נט הנוטרים אנטול שפירא

נעם שפירא

אלבום דיגיטלי של תצלומי אנטול שפירא הוצב במוזיאון הנוטר במשטרת נהלל

אנטול שפירא - אבי - נולד במוסקבה ביוני 1920, וב-1934 עלה לארץ ללמוד בבית הספר החקלאי בבן שמן. ב-1935 הצטרף להגנה ועבר, בין השאר, קורס סרג'נטים במשמר העמק. ב-1938 התגייס לפלוגות הלילה של וינגייט, וב-1940 התגייס למשטרת היישובים במרחב העמקים, עבר כמה קורסים והדריך בקורסים לנוטרים בעמק. בשנת 1943 עבר קורס קצינים של ההגנה בג'וערה והמשיך להשתתף בפעילויותיה ולהדריך קורסים במסגרת החי"ש ומשטרת היישובים. ב-1945 הוצב בבית הספר לנוטרות שבכפר ילדים, כמדריך לנשק כבד, ועם פרוץ מלחמת העצמאות הצטרף ליחידות הלוחמות והשתתף בקרב משמר העמק באפריל 1948 ובקרבות אחרים במרחב הגליל והעמקים.

אבי היה חובב צילום ונהג לצלם במצלמת הלייקה שלו את הפעילויות שבהן השתתף. הוא העביר לארכיון ההגנה ולמוזיאון הנוטר והשוטר יותר משבעים תצלומים מחיי הנוטרים בארץ. לאחר פטירתו ב-2006 החליטה אמי, מינה, לשמר את מורשת הנוטרות ותרמה למוזיאון במשטרת נהלל

שיעור בבית הספר לנוטרים בכפר ילדים

סרג'נט אנטול שפירא

אלבום דיגיטלי של תצלומיו, שהוצב שם בימים אלה. האלבום כולל ארבעים תצלומים המתעדים את שגרת הפעילות וההדרכה של הנוטרים במשטרת היישובים העבריים בעמק יזרעאל, ובעיקר את בית הספר לנוטרים בכפר ילדים שבעפולה.

הרעיון להפוך את התצלומים הדוממים לאלבום חי, שאפשר לבקר בו ולחיות

באמצעותו את אוירת התקופה, מומש בסיועם של שמואל רבינו, יו"ר

עמותת הנוטר והשוטר, ועמרי שלמון, מנכ"ל המועצה לשימור. אנו מודים גם לשמרי סלומון, סגן מנהל הארכיון לתולדות ההגנה, שהעמיד את תצלומיו של אבי לרשות הפרויקט. ענת יוניס, מנהלת אתר משטרת נהלל, טרחה ועמלה במימוש הרעיון יחד עם נטע רוזנבלט.

לאחר קום המדינה עבד אבי בשירות המדינה ואחר כך בתעשיית המזון. הוא היה מראשוני החברים בעמותת הנוטר והשוטר, והאלבום החי שבמוזיאון מנציח את זכרו ואת זכר חבריו להגנה על הארץ בימי היישוב.

נעם שפירא הוא בנו של אנטול שפירא ז"ל.

ממשלת בריטניה החליטה להקים קו ביצורים להגנת הארץ, והביצוע הוטל על חברת סולל בונה, שהשתמשה בבטון שמרכיביו נלקחו משפת הכנרת

חומר הבנייה היה בטון שמרכיביו נאספו משפת הכנרת או מגדות הירמוך, וכללו חלקים עגולים מגיה, צור ובזלת בגדלים שבין 1 מ"מ ל-4-3 ס"מ. התבניות ליציקת כל העמדות היו מפח גלי.

מעניין לציין כי על פי עדויות של עובדי סולל בונה נבנה במרחב הזה גם בית-חולים תת-קרקעי גדול. אבל - בעוד שאת כל מה שתואר לעיל ניתן לראות גם היום, בית החולים (אם היה קיים) טרם נמצא. אנשי עמק הירדן מצביעים על בונקר גדול ממזרח לתל קציר וטוענים שהוא האתר, אך ביקור במקום מעלה שמדובר בבונקר צה"לי הבנוי מבטון עם חצץ מחצבה, שהתבניות שבהן נוצק היו פלטות של עץ לבוד במידות של 61X220 ס"מ. החיפוש אחר בית החולים האבוד לא תם, ובשנה האחרונה יצרנו קשר עם ארכיון הצבא הבריטי באנגליה, שם אנו מקווים למצוא מסמכים שיצביעו על מיקומו.

במלחמת העצמאות השתמשו הסורים בחלק מהעמדות הבריטיות באל קסר ובמורדות הגולן, עד לנסיגתם באוקטובר 1949. חלק אחר של העמדות הבריטיות - אלה שנבנו על קו המצוקים בגולן, היו בשימוש הצבא הסורי עד מלחמת ששת הימים, ומשם ירו חייליו על תל קציר והאון. ד"ר ירח פארן הוא חבר קיבוץ האון, מורה דרך בדימוס ומטפח פינות תיירות במורדות דרום הגולן.

נוצק בטון ליצירת גוש מסיבי. גם כאן נבנו שלוש שורות של קוביות אבן. מדרום לתעלות הנ"ט הוקם מערך של עמדות חפורות ומדופנות בבטון,

תצלום: ירח פארן

שנבנו בדגם עכביש והכילו מקומות לרובאים, מקלעים, מרגמות ויתכן שגם לתותחים. כדי לבנות את המחסום צריך היה לסלול דרך מאל חמה, שאליה כבר הוביל כביש טוב, עד למקום הנבחר. על פי מפות ותצלומי אוויר נסלל הכביש העולה מאל חמה לגולן באותה שנה - 1941, שכן מסלולו סומן עד אז במפות כשביל, ובתצ"א משנת 1942 הוא כבר נראה ככביש אספלט. את הבנייה ביצע קבלן ארץ-ישראלי - סולל בונה.

בשנת 1941 החלו הבריטים להתכונן לאפשרות שבמזרח התיכון תיפתח חזית שנייה, אם כוחות גרמניה וצרפת יתקפו את ארץ-ישראל מסוריה ויתחברו לכוחותיו של רומל הבאים מדרום. הוחלט להקים קו ביצורים כדי להגן על הארץ מפני אפשרות זו, והוא התפרס לאורך קו הגבול שבין ארץ-ישראל וסוריה-לבנון. כאן אספר רק על חלקו הדרומי, שנבנה לאורך קו נהר הירמוך - גבעת אל קסר (תל קציר דהיום) - אגם הכנרת, במורדות הדרום-מערביים של הגולן.

נקודות החולשה שעליהן צריך היה להגן היו הדרך היורדת מהגולן לכיוון אל חמה ומערבה לאורך הירמוך, והמישור שבין הכנרת למורדות הרמה. לשם כך נחפרו שתי תעלות נ"ט ממורדות הגולן לכיוון הכנרת באזור סמרה ואל קסר, עם קיר אבן בדופן הדרומית שלהן, ונבנו שני מחסומי נ"ט בדרך היורדת מהגולן לאל חמה, בהמשך של תעלות הנ"ט שעל חוף הכנרת בסמרה. המחסומים נבנו מגושי בטון עגולים בקוטר של כמטר וחצי שנוצקו בתבניות של פח גלי, ובכל מחסום היו שלוש שורות של גושי בטון, שחדרו לאורך של כ-250 מטר לתוך הכנרת. על החוף נוצקו קונוסים מבטון שסגרו את המרווח שבין תעלות הנ"ט. על הדרך היורדת מהגולן לאל חמה נבנה מחסום נ"ט מגושי אבן מסותתת, כשבין האבנים

כנס לימודי שימור 2011 - עכו העות'מאנית, תולדותיה ושימורה נדב קשטן

כבסיס לשימורה. הוא הדגיש את הצורך בתוכנית ממשק כוללת ובהתייחסות לאוכלוסייה הגרה במקום. פרופ' ראסם חמאסי מהחוג ללימודי שימור עסק במתח שבין נכסים ומבנים עות'מאניים בעכו לבין האתגרים החברתיים, הכלכליים והפוליטיים שמציבה העיר. אליעזר שטרן, ארכיאולוג מחוז צפון ברשות העתיקות, דיבר על מערכת המים של עכו ועל משמעותה להבנת חיי העיר ולשימורה. המערכת, שמקורותיה במעיינות כברי, כוללת תעלות, אקוודוקטים, חמאמים ומבנים נוספים, ושרידיה הם אתגר תמידי לשימורה של עכו כעיר מרכזית של התקופה. משתתפי הכנס סיירו בעכו העות'מאנית בהדרכת האדריכל גיורא סולך, ובין השאר ביקרו בשרידי אמת המים שליד החומות, במלון עכו-טל - לשעבר מבנה בית המשפט, בח'אן א-שווארדה ובסביבת החומות, ובמתחם הזאוויה הסופי. הכנס היה שלב חשוב בתהליך השימור של עכו, אחת הערים העשירות באגן הים התיכון ובעלת רבדי מורשת שיש להמשיך ולחושפם.

תצלום: נדב קשטן

ד"ר נדב קשטן הוא ראש החוג ללימודי שימור במכללה האקדמית גליל מערבי.

הכנס השני של החוג ללימודי שימור במכללה האקדמית גליל מערבי התקיים בראשית אפריל והוקדש לעכו העות'מאנית. מטרתו הייתה לשלב בין חקר תקופה ארוכה ומרכזית בתולדות העיר לבין ההתמודדות עם האתגרים, הבעיות ופתרונות השימור בה. במסגרת הכנס נחנך במכללה מרכז המחקר החדש לחקר עכו והגליל בתקופה העות'מאנית, בראשות פרופ' דוד קושניר.

בחלקו הראשון של הכנס, שעסק בסוגיות היסטוריות, דיברו פרופ' תומאס פיליפ מגרמניה על תפקידה של עכו כצומת דרכים וראש גשר בין יבשות ואימפריות; פרופ' אמנון כהן מהאוניברסיטה העברית, על ג'זאר פאשה וזיקתו המיוחדת לעכו ועל מבנים הקשורים לימי שלטונו, וד"ר מוסטפא עבאסי מהמכללה האקדמית תל-חי, על משפחות הנכבדים בעיר ועל האופן שבו הן משקפות את החברה, הכלכלה, המעמד והמורשת של עכו העות'מאנית. בחלקו השני של הכנס, שעסק באתגרי השימור בעכו, דיבר אדריכל גיורא סולך מהחוג ללימודי שימור על בעיות ופתרונות בתכנון העיר העתיקה,

בבית פיינברג בחדרה, בית משפחת מייסדים ששוקם ושוחזר בשנת 2008, התגלו ציורי קיר יפהפיים. במרכז הסיפור עומד עץ הערמונים שצויר בחדרם של אבשלום פיינברג ואחותו שושנה

בשנת 2003 נפגשתי עם זוהר וילבוש מירושלים, אחייניתו של אבשלום ובתה של שושנה פיינברג, לשוחח איתה על בית בתל אביב שבו לימדה עיצוב אופנה ותפירה בתקופת המנדט. זוהר, שהייתה בעת שיחתנו בת 95, הבינה שאני מתעניין בציורי קיר ישנים וסיפרה לי שבחדרם של אמה ושל דודה אבשלום צויר עץ ערמונים גדול, שענפיו יוצאים מהחלון. העץ, שצויר לדבריה ב-1909 על ידי צייר מתל אביב, סויד ונמחק לפני עשרות שנים, אבל זוהר האיצה בי לגרד את הצבע מהקיר ולגלותו.

את בית פיינברג מצאתי נטוש ומוזנח. לפי תיאורה של זוהר היה חדרם של שושנה ואבשלום במרכז הבית, עם תנור אבן באחד מקירותיו. איתרתי את החדר ובעזרת סכין חד גירדתי את הקיר שליד החלון, הסרתי כמה שכבות צבע מצאתי שרידים בודדים של ענפי עץ חומים ועלים ירוקים. למחרת טלפנתי לזוהר וסיפרתי לה שמצאתי את העץ אבל לא נותר ממנו כמעט דבר. בית פיינברג נבנה בשלבים החל מ-1896, תחילה כמבנה משק מאבני כורכר, כפי שעשו רוב מייסדי חדרה בגלל הקושי להשיג רשיונות לבניית בתי מגורים. המשפחה נדדה אחר כך ליפו, לראשון לציון ולירושלים, ובניית אגפי הבית המרשימים, הקיימים עתה, החלה רק אחרי 1906.

הבית נבנה בצורת האות ח"ת, כשארבעה חדרים פונים מערבה אל רחוב הגיבורים של היום, וחדר האוכל המוארך פונה לכיוון החצר הפנימית. באגף הצפוני היו שני חדרים קטנים ובית שימוש, שהיה חדשני באותם ימים. לאגף זה הייתה קומה עליונה בה נהג אבשלום להתבודד ולכתוב, והוא נשרף ב-1921 כשחדרה הותקפה על ידי פורעים ערבים והבית נשדד. באגף הדרומי היו חדר העוזרת, מטבח ובו תנור רוסי ענק שבתוכו דוד מים בנוי, וחדר אמבטיה ששימש גם לשטיפת כדי החלב של פרות המשק. בחצר הפנימית היה ה"גניק" - גן הפרחים של אם המשפחה פאני לבית בלקינד, שהצטיינה בגידול ורדים ואירוסים. מתחת לבית היה מרתף מצרכים מרשים בגודלו, עם תקרה מקומרת. אך מכל אלה, כאמור, לא נותר הרבה.

זוהר נפטרה ב-2005, ושנה לאחר מכן הזמין אותי יוסי פלדמן, מנכ"ל המועצה לשימור, לחשוף ולתעד ציורי קיר בבית פיינברג, שהמשפחה תרמה לעיר חדרה כבית מורשת ותרבות. עם שני ציירים מהצוות העובד איתי חשפנו בזהירות את שכבות הצבע, ולהפתעתנו

נמצאו בקירות אחדים ציורי קיר באיכות טובה. בחדרה של צילה פיינברג, אחותם של אבשלום ושושנה, מצאנו במרכז כל קיר ובפינות ציור של אירוס בסגנון אר-נובו. בחדרם של אבשלום ושושנה מצאנו ציור של ענפי עץ ערמון על ארבעת הקירות, וציור בודד של פרי ערמונים וסביבו עלים ירוקים באחת מפינות החדר. ציורי קיר נוספים התגלו בחדר האוכל, בחדר ההורים

עץ הערמונים המצויר בחדרו של אבשלום פיינברג

חשיפת ציורי הקיר

חדר האוכל המשוחזר

שי פרקש מתעד ומשמר ציורי קיר וצבע אדריכלי, חבר במועצה לשימור אתרים ובעמותת לשימור נכסי תרבות, ויו"ר ועדת ציורי הקיר באיקומוס ישראל. ליצירת קשר: 050-5209546, 08-9217069

האדמו"ר מאבריתש ניבא ב-1837 כי רעידת אדמה לא תפקוד שוב את צפת. לאחרונה נגנב "מגן העיר" - כתר עתיק המעטר ספר תורה המיוחס לאדמו"ר - ותושבים בצפת הביעו חשש מרעידת אדמה

בכ"ד טבת תקצ"ז (1.1.1837) החריבה רעידת אדמה את צפת וטבריה והביאה למותם של אלפים מתושביהן. נזקי "הרעש הגדול" נחרטו בזיכרון יהודי ערי הקודש, ובמלאת שבעים שנה לאסון נפוצה ביניהם שמועה על רעידת אדמה נוספת העומדת להתרחש באזור. בהתקרב המועד האמור נאחזו בני היישוב הישן והחדש בצפת ובטבריה פחד, ארזו את רכושם, נטשו את בתיהם והתקבצו תחת כיפת השמיים בתפילה לבורא עולם שיצילם מהרעה. כך דיווח העיתון השקפה בי' שבט תרס"ז (25.1.1907): "...כנראה אחדים מעירנו נתחכמו וימצאו המצאה להוציא את העם אל השדה ... היום הזה הוא עלול לנזקים ... וקבוצות אנשים ונשים מתלחשות רעש, רעש... ויטילו על ההמון אימתה ופחד. האנשים התמימים לאמר הדור הישן פעל עליהם במהרה הדמיון הזה והפחד במדה מרובה ... והמתמשכילים בראשונה לגלגו על זה. אבל לאחרונה טבעו גם הם בדמיון הפועל הזה, וכבר מיום כ"ג טבת משפחות אחדות הלכו לכפר מירון, ועשו להם אהלים. ומשפחות אחדות יצאו מחוץ לעיר ותשארנה שמה, ומחרתו אשר הוא יום השנה של הרעש שנת תקצ"ז כמעט לא נשאר אף אחד בעיר. ... מגרשי העיר היו מלאים על כל גדוניהם, המונים המונים ממינים שונים, קטן וגדול שם הוא, עשיר ורש, התבללו יחד".

כידוע, דבר לא אירע באותו מועד, אך בחלוף שלושה עשורים שוב נפוצה שמועה בצפת על רעידת אדמה המאיימת לפקוד את העיר. היו שתלו זאת בדיווחים מרדיו קהיר, שחזה כי רעש יתרחש במזרח בשעות הלילה, ואחרים טענו כי שמה של צפת נזכר מפורשות בשידור. בליל מוצאי שבת, כ"ז בכסלו ת"ש

מדוע לא התקבל הרופא שאול טשרניחובסקי לכפר תבור שבתאי גל און-גולדמן

"כאשר יודיע לנו מועמד מתאים על רצונו לעמוד לבחירה, נשים קץ לכל הספקות והשאלות. לא יהיה מקום לכל הינשופים ואואחים, עופות הטרף, היוצאים ממאורותיהם ונמשכים לאכילת העוגה"

במלאת 110 שנים למושבה כפר תבור ערכתי סדר בארכיונה, ומצאתי מסמך מעניין: בנובמבר 1907 סיים ד"ר ברנשטיין-כהן האהוד את תפקידו כרופא המושבות סג'רה, מסחה, ימה (יבנאל) ומלחמיה (מנחמיה). במקומו התמנה ד"ר קפלנסקי, עמו נחתם הסכם לשנה אחת, עד נובמבר 1908. המושבות התחייבו להודיע לד"ר קפלנסקי שלושה חודשים מראש אם ההסכם עמו יוארך, ומאחר שהוא לא השביע את רצון מטופליו נשלח ב-15.6.1908 המכתב הבא אל יו"ר הוועד האודיסאי של חובבי ציון, מיכאל בן משה: "...המושבות ... כולן אינן מרוצות מהדר' קפלינסקי. משמעו של דבר הוא, אפוא, כי משרת הרופא לארבע מושבות הגליל התחתון תהיה פנויה. מחובתו של כל אחד מאתנו לדאוג לכך, כי תפקיד זה ימסר למי שהוא בעל שאר-רוח. ... התושבים מחד גיסא הם יוצאי ארצות-גולה

שונו, שבחלקם היו והנם גם עתה נתונים למרות האפוטרופוסות האדמיניסטרטיביות, עם כל היופי שבה; האדמיניסטרציה מטעם הבארון, לעומתם, רחוקה היא מאד מהלאומיות והדמוקרטיזם. על מנת להתגבר על שני היסודות הללו, מן ההכרח הוא לדעתנו לשלב סמכות עם פשוטות בדרך המגע עם אנשים - חיזונית נאה ביותר ונהגים אציליים עם תוכן עשיר: ידיעת שפות זרות (בייחוד צרפתית), יחד עם כושר הדיבור עם בני עמנו, דהיינו ידיעת השפה העברית או ה'ז'רגון. למותר הוא לומר, כי כדי שהמועמד ימצא סיפוק בעבודתו אצלנו, עליו לאהוב את עמו ולשאוף בכל נימי נפשו לתחיית העם. עליו גם להיות טקטי מאד, בעל מרץ רב ומתמיד, שכן דרכו תהיה רחוקה מסוגה בשושנים".

למכתב צורפה רשימת מועמדים: תושבי הארץ ספיר וארשבסקי, ומחו"ל טשרניחובסקי, בנדרסקי (מבנדר), ברוק (מוויטבסק) ופסמניק. הכותבים ציינו כי את ספיר וארשבסקי ישאלו בעצמם על עניינם בתפקיד, אך את האחרים אינם מכירים ולכן ביקשו מבן משה לברר איתם את הנושא. מהמכתב עולה כי שכרו של הרופא יהיה 5,000

פרנקים לשנה, והוא יקבל סוס ו-400 פרנק למספוא עבורו. "בנוסף למשכורת ישנה הכנסה גם מערבים. יתכן שתהיה הכנסה מיהודי טבריה (לכהן-ברנשטיין הייתה הכנסה ממקור זה). התחבורה לטבריה מתנהלת עכשיו אצלנו באמצעות הדיליו'נס...". "נותר לנו לבקש ממך להחיש את תשובתך", סיימו הכותבים את מכתבם. "כאשר יודיע לנו מועמד מתאים על רצונו לעמוד לבחירה, נשים קץ לכל הספקות והשאלות. לא יהיה מקום לכל הינשופים ואואחים, עופות הטרף, היוצאים ממאורותיהם ונמשכים לאכילת העוגה. נא הבן אותנו והזדרד". מעניינת במיוחד הערת הסיום של המכתב: "במועמדותו של טשרניחובסקי נתמוך רק אם ישתחרר מהנוצריה שלו! סלח נא על העדר בול של הקרן הקיימת לישראל. בברכת ארץ-ישראל והגליל היפה, א' פיטלסון ואשר ארליך, מי שהיה חייל בקוקו ועתה מורה במושבה כפר תבור (מסחה)".

הנה כך נמנעה מועמדותו של שאול טשרניחובסקי למשרת הרופא של מושבות הגליל התחתון, והוא עלה לארץ לבסוף רק ב-1931.

שבתאי גל און-גולדמן הוא היסטוריון וארכיונאי המושבה כפר תבור.

במקומו התמנה ד"ר קפלנסקי, עמו נחתם הסכם לשנה אחת, עד נובמבר 1908. המושבות התחייבו להודיע לד"ר קפלנסקי שלושה חודשים מראש אם ההסכם עמו יוארך, ומאחר שהוא לא השביע את רצון מטופליו נשלח ב-15.6.1908 המכתב הבא אל יו"ר הוועד האודיסאי של חובבי ציון, מיכאל בן משה: "...המושבות ... כולן אינן מרוצות מהדר' קפלינסקי. משמעו של דבר הוא, אפוא, כי משרת הרופא לארבע מושבות הגליל התחתון תהיה פנויה. מחובתו של כל אחד מאתנו לדאוג לכך, כי תפקיד זה ימסר למי שהוא בעל שאר-רוח. ... התושבים מחד גיסא הם יוצאי ארצות-גולה

יוצא לאור על-ידי ועדות הגליל העליון והתחתון ואזור העמקים של המועצה לשימור אתרי מורשת בישראל, בסיוע המכללה האקדמית גליל מערבי.
 כתובת המערכת: המועצה לשימור אתרי מורשת, משטרת נהלל, ת.ד. 865, רמת ישי, 30095. טלפון: 04-6415073, פקס: 04-6514540, דוא"ל: merav@1806gmail.com.
 עורכת: מירב גרץ רונן. חברי המערכת: ענת יוניוס, עמרי שלמון, אורי בן ציוני, יוסי מורנו, נדב קלה, עלי כהן, בצלאל רינות, יוני גדעוני, רבקה אמבון, גדעון גלעדי, אמנון לוי. נדפס בדפוס י.ט.כ. מגדל העמק, טלפון 04-6540243.